

HAMVAY PÉTER

„A KÖNYVTÁRAK FALAI MÁRA ÁTSZAKADTAK”

BESZÉLGETÉS SÁNDOR TIBORRAL

TSándor Tibor, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár gazdag Budapest Gyűjteményének vezetője beszél a sok vihart megért – néha próbálták elpusztítani, máskor piederesztálra emelni – kollekciónról és arról, hogy munkájuk révén ma már ott-honról interaktív térképen is fel lehet fedezni a várost.

MC: Abban nincs semmi különleges, hogy egy városi könyvtár gyűjti a helytörténeti anyagot, sőt, feladata is, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteménye azonban jóval több ennél. Milyen elvek alapján épül fel?

TA könyvtári törvény valóban előírja, hogy a közkönyvtáraknak helyismereti tevékenységet kell folytatniuk. Az már az illető könyvtárra van bízva, ezt hogyan tölti meg tartalommal. A köteles példányokról szóló rendelkezés tételesen felsorolja, milyen helytörténeti kiadványokat kell gyűjteniük a közkönyvtáraknak, a helyi szerzők, a helyről szóló művek stb. Persze ezek csak irányelvek egy gyűjtemény felépítéséhez, hiszen egy nagyváros, különösen Budapest esetében természetesen lehetetlen, és nincs is értelme teljességre törekedni. A legtöbb írónk, tudósunk Budapesten él, műveiket mégsem a Budapest Gyűjteményben keresszük. Igyekszünk egy keresztmetszetet adni a város történetéről, művészettörténetéről, kultúrtörténetéről.

MC: Nyilván elsősorban nyomtatott anyagokat gyűjtenek, de bekerülnek néha muzeális tárgyak is?

TPontosabban sokszorosított anyagokat, tehát egyaránt megtalálhatók például egy művelődési ház meghívói, egy szórakozóhely plakátjai, vagy egy galambtenyésztő kör alapszabálya. Gyűjtünk belső intézményi dokumentumokat is, amelyek nem levéltári, de nem is nyilvános anyagok, ezeket „szürke anyagoknak” hívja a könyvtárosi szakzsargon, ilyenek például a kerületi fejlesztési tervek, a nyomtatott közgyűlési anyagok. A fényképek is mint sokszorosítványok lettek a gyűjtőkör részei. Bekerülnek olykor kéziratok is, elsősorban olyan kéziratokat fogadunk be, amelyeket szerzőjük kiadásra szánhatott. De például Brunszvik Teréznek a 19. századi magánjellelű naplósorozata is nálunk van.

MC: *Hogyan és mikor alakult ki a gyűjtemény?*

¶ Azt mondhatnám, hogy egyidős a Városi Könyvtárral, még ha formálisan csak 1914-ben jött is létre, akkor, amikor a könyvtár a Károlyi-palota melletti elhagyott iskolaépületbe költözött ideiglenesen. Ugyanis a Fővárosi Levéltár és a Fővárosi Statisztikai Hivatal könyvtárában – ebből a két gyűjteményből jött létre 1903-ban a könyvtárunk – eleve nagy számban voltak helytörténeti anyagok. Előbbi klasszikus történeti munkákat gyűjtött, a másik a város jelenét igyekezett dokumentálni. Például minden egyesület a statisztikai hivatalnak küldte be éves jelentéseit. Ezek a párlapos kiadványok nagyon veszendők, és a saját korukban keveseket érdekeltek, ma viszont elsőrangú források.

MC: *Azt gondolnánk, a rezsimváltások kevésbé határozzák meg egy könyvtári gyűjtemény sorsát, ez mifelénk persze másként alakult. Hogyan vészelte át a történelem viharait a Budapest Gyűjtemény.*

¶ Nagy szerencse, hogy maga a gyűjtemény egyben maradt, de sorsa valóban erős hullámzást mutat. Miután a Városi Könyvtár néhány fiatal munkatársa involválódott a Tanácsköztársaság idején, a húszas évek legelején rettentő bizalmatlan légkör vette körül az intézményt, többen is úgy vélték, a könyvtár korábbi társadalmi érdeklődése mintegy előkészítője volt ennek a szerepvállalásnak. A helyzetnek a Budapest Gyűjtemény paradox módon mégis a nyertese lett, hiszen a könyvtár a politikailag veszélytelen várostörténet előtérbe helyezésével akart magának új arculatot teremteni. Sikerral is járt, mert amikor az 1931-ben a mai helyére, a Wenckheim-palotába költözött a könyvtár, a legreprezentatívabb helyiséget kapta meg a Budapest Gyűjtemény, amely állandó kiállítási térrel is rendelkezett. Nagyon sok pénzt költöttek arra, hogy külföldi árveréseken megvásárolják azokat a kiadványokat, melyek akár említés szinten is beszélnek Budáról és Pestről, könyveket adtak ki, jeles tudósokat alkalmaztak.

MC: *Mennyiben változik meg ez a háború után?*

¶ Az ötvenes években egy ideig úgy gondolták, hogy ez egy tömegektől elzárkózó, arisztokratikus, ezért szükségtelen gyűjtemény. Szerencsére nem sikerült megszüntetni, de kivontak harmincezer könyvet: jó részüket az ügyes könyvtárosok átmentették a törzsállományba. Az ötvenes évek közepén – nem függetlenül az általános politikai fordulattól – aztán kiküldtek egy bizottságot, amely

[Hadnagy Bálint]: Vita divi Pauli primi heremite... Velence, 1511
A Budapesti Gyűjteményben őrzött ritkaság mindössze két példányban ismert, kizárólagos terjesztője Matthias Milcher budai könyvkereskedő volt
A kötet a pálosok védőszentjének, Remete Szent Pálnak az életaja. Az egyetlen magyar alapítású férfi szerzetesrend kolostorának maradványai ma is láthatók a II. kerület Budakeszi út mellett. A fametszeten a szerző, Hadnagy Bálint ábrázolása látszik, a hit vértetéében. A felirat jelentése: „Ne rontsd el munkámat!”

Friedrich Bernhardt Werner (1690–1776): Pest és Buda, 1732 után
 Vegyes technika: Rézmetszet, rézkarc, vízfesték és kézírás
 Az önmagát rajzoló sziléziai Robinsonnak nevező vedutarájzoló kalandos élete során működött hadmérnökként, volt csodadoktor Pesten, színházi gépész, Prágában, Bécsben operaszóvő, fordító és porosz királyi szcenográfus
 FSZEK Budapest Gyűjtemény

UDA.

OFEN.

32 Donau Fluss.

cum artemus
in Regione
temporis
empe in
n. in sub
loco poli
demum
Christi
la Turcia
nator sum
tradiam
quoniam
abus ferme
dicitur et im.

Eine große, besetzte Stadt in Nieder Ungarn ist die Haupt-Stadt von dem ganzem Königreich, wobei ein sehr schön und einer weichen Hügel, die Stadt vollkommen und kräftig thut. Sie ist in einer angenehmen und fruchtbaren Ebene, außer sich guten Wein hervor bringt, und vor sehr vielen der Besten davor ist. König in Ungarn, die ganze Stadt wird in 6. Später Jahre Phisic eingeteilt, ist in das Schloss, in die Obere Stadt, die lange Vorstadt, die Untere oder Wälder Stadt in die Vorstadt und die gegen über gegen die Stadt, seit 1798, dem die Stadt in der Ungarischen Sprache, aber wird sie von ihnen verlassen, sind in dem folgenden Jahr von dem Herzog Ferdinand wieder eingenommen, in dem Jahre 1800, 1801, und 1802, aber wird sie von dem Prinzen von Coburg, bis es endlich 1806, geblieben, das die Stadt im Angeficht der herabziehenden Armeen von 1800, Mann mit Sturm übergeben, 1819, hat St. Leon: man hat Graf von Regen an dem Ort wo das alte königliche Schloss gestanden, eine neue Kaiserliche Burg erbaut, auch die Festung wieder repariert, und erst 1820, weil so wohl der nahe Burg, als auch die andere anliegenden Gebäude in den verfallenen letzten Zustand fast ganzlich zerstört worden, wurden 1821, Die oberste Festung wurde wieder gebaut, und wahrlich, darunter die sonderlich magische so die Wälder ehemals erbaut haben.

St. Leon
1820
1821
1822
1823
1824
1825
1826
1827
1828
1829
1830
1831
1832
1833
1834
1835
1836
1837
1838
1839
1840
1841
1842
1843
1844
1845
1846
1847
1848
1849
1850
1851
1852
1853
1854
1855
1856
1857
1858
1859
1860
1861
1862
1863
1864
1865
1866
1867
1868
1869
1870
1871
1872
1873
1874
1875
1876
1877
1878
1879
1880
1881
1882
1883
1884
1885
1886
1887
1888
1889
1890
1891
1892
1893
1894
1895
1896
1897
1898
1899
1900

O. 1.

Pest egyik legöregebb háza a lebontása (1868) előtt. A Kecskeméti utca és Bástya utca sarkán álló épület az egykori városfal bástyájához épült, 1713-ban itt lakott a „városi kapuőr”.
A felvétel idején Weisz Péter péksége és cukrászata működött benne
FSZEK Budapest Gyűjtemény

teljesen váratlanul megállapította: ez egy fontos gyűjteményt, nem felszámolni, hanem fejleszteni kell. Értékes kordokumentum ebből az időből a könyvtár öszszevont évkönyve, amelynek az elején még boldogan újságolták, hogy önállóságtól megfosztják és részben selejtezik a Budapest Gyűjteményt, a végén pedig azt írják, hogy újra felállították azt. A hatvanas években ismét virágkorát élte a Budapest Gyűjtemény a honismereti mozgalom révén, amelyre az egyébként gyanús hazafiasság egyfajta megszelídített formájaként tekintettek, és a Hazafias Népfront is támogatta. Közelgett Budapest születésének századik évfordulója, amit igyekeztek tudományosan megalapozni, a gyűjteményben készült el a mutatókötetel együtt hétrészes Budapest-bibliográfia. Ez a nagy vállalkozás összefüggött a főváros tudományos műhelyeiben készülő Budapest-történeti monográfiával, amely – az utolsó kötetből eltekintve – ma is kiváló szakirodalomnak tekinthető. További gigantikus bibliográfiák jöttek létre ezután is nálunk, feltártuk még az újságokban, folyóiratokban megjelent fényképeket is. Tucatnyi munkatárs dolgozott ezeken és a tonnaszámra termelődő cédulákon. Ez a tevékenység a kilencvenes évek elejére kimerült, a hagyományos feldolgozási és kiadási keretek között gyakorlatilag követhetlenné vált a megnövekedett mennyiségű publikáció.

MC: Ekkor lép be ön a képbe. Milyen feladatok várták a kilencvenes évek elején?

¶ Az információrobbanással együtt jött az informatikai robbanás. Elkezdtek a katalógusok, bibliográfiák digitalizálását. Volt egy rövid idő az internet megjelenésekor, amikor még nem látszott világosan, milyen széles körben lesz elérhető az új technológia, és a könyvtárak úgy gondolták, rajtuk keresztül fogják elérni az információkat a használók. Ez a „különleges tudakozói” státus végül zsákutcának bizonyult. Viszont megindult a könyvek digitalizációja, ami ma is az egyik legfontosabb feladatunk, ugyanis a nemzeti könyvkincs digitalizálása az Országos Széchényi Könyvtár feladata, a közkönyvtárakra a helytörténeti anyag feldolgozásra vár.

MC: Hol tartanak most?

¶ A Budapest Gyűjtemény anyagából 2600 könyv már elérhető digitálisan, mintegy 400 ezer oldal terjedelemben. Fotók, plakátok, kisnyomtatványok közül további 33500 dokumentum. Az internetes oldalmegtekintések száma a milliót közelíti évente. A teljes gyűjteményhez képest ez persze nem tűnik soknak, hiszen ott 125 ezer könyv, köztük 58 ősnymtatvány, csaknem ezer 16. századi

úgynevezett antikva könyv és több mint kétezer egyéb muzeális korú kötet szerepel. Két ember a 200 ezres fotótárat, egy a plakátok, kisnyomtatványok kezelését végzi, utóbbiakból csaknem 450 ezer van.

MC: *Mennyire tudunk a digitalizált dokumentumokhoz akár az otthoni számítógépünk mellől hozzáférni?*

¶ Be kell látni, a könyvtárak falai mára átszakadtak, szerintem nem azon kell dolgoznunk, hogy minél többen jöjjenek be, hanem azon, hogy – szerte a világban – minél többen jussanak hozzá az általunk őrzött dokumentumokhoz. De ennek vannak jogi akadályai is. Olyan könyveket tudunk mindenki számára hozzáférhetővé tenni, amelyeknek a szerzői jogai már lejártak. A fotók esetében sokkal bonyolultabb a jogi helyzet: itt jóval nehezebb megállapítani a szerzőséget, így számos ismeretlen, többnyire amatőr fotós által készült kép esetében igen körülmélyes meghatározni a betartandó védelmi időt. Minden évben áttekintjük a gyűjteményt, és bővítjük az adatbázist az időközben publikálhatóvá vált felvételekkel. A fotók esetében a leírás, a meghatározás nagyon bonyolult és hosszadalmas könyvtárosi munkát vesz igénybe, így – ellentétben a könyvekkel – nem tudjuk tömegesen feltenni őket. Először is a saját honlapunkra és adatbázisainkra kerültek ki az anyagok, de rájöttünk, nem igazán hatékony ez a módszer, ezért igyekszünk minél több közös, integrált adatbázis felületre is feltenni, a legtöbben a Hungaricana oldalán keresik őket.

MC: *Mennyire tudják bevonní a civileket a munkába?*

¶ A saját rendszerünkben és a Hungaricanán van olyan lehetőség, hogy pontosításokat tehetnek a használók, ezeket figyeljük, ellenőrizzük, és kijavítjuk a hibát, ha kell. Odáig még nem merészkedünk, hogy kidobjuk a „placcra” a képeket, és felkérjük a közönséget, segítsenek megfejteni azokat. De nem lehetetlen, hogy ide is eljutunk.

MC: *Mi a következő lépés?*

¶ Az, hogy a különböző helyekről származó digitalizált anyagok és adatok összekapcsolódjanak, és szemléletes, szórakoztató formában tegyük azokat közzé. Ilyen a Budapest Főváros Levéltára által kezdeményezett Budapest Időgép. Itt az utca-, ház- és a helyrajzi számok alapján vagy csak a térképet böngészve rá lehet keresni az egyes házakra, és ott azután együtt jelennek meg a gyűjteményeinkben

Méhely Iván (1912–1995): PÓDIUM Írók Kabaréja (1936) | Plakát
Békeffi László és Komjáti Károly 1936 és 1942 között a Gresham-palotában működötték népszerű kabaréjukat
FSZEK Budapest Gyűjtemény

VILÁG PROLETÁRIAI EGYESÜLJETEK!

Esti BUDAPEST

A MDP BUDAPESTI PÁRTBIZOTTSÁGA ÉS A FŐVÁROSI TANÁCS LAPJA

TÁJÉKOZTAT, SEGIT, SZÓRAKOZTAT, DÉLUTÁNI LAPOD

Az 1952 és 1956 között megjelenő Esti Budapest plakátja
FSZEK Budapest Gyűjtemény

A „Lengyel” szignóval jegyzett plakát Rotschild Klára 1963-as divatbemutatójára invitál a Gundel étterembe
FSZEK Budapest Gyűjtemény

őrzött levéltári iratok, építési tervek és fényképek, a névjegyzékekből az egykor lakók, tulajdonosok nevei, az ott működő cégek, üzletek, éttermek. Később akár több múzeum adatbázisa is összeköthető lesz így.

MC: Hasonló volna, mint a szintén önök által felkarolt Topotéka?

¶ A Topotéka a civil Fortepan és a közgyűjtemény típusú digitális gyűjtemények között áll. Nem lehet szabadon feltölteni rá az adatokat, mindenhol van egy helyi önkéntes adminisztrátor, aki megkeresi a lakosokat, hogy tegyék digitálisan közkinccsé saját emlékeiket, és ő elvégzi a rendszerezést. A Topotéka egy osztrák kezdeményezés, amelyet elsősorban falvak számára találtak ki, de nálunk inkább városok vannak a programban, például Székesfehérvár, Budapesten pedig néhány kerület, mi működtetjük a Józsefvárosi és a Budafoki Topotékát. Először a saját dokumentumainkat töltöttük fel, de ez csak a beindításhoz kellett, hiszen azok máshol már megtalálhatók. A jozsefvaros.topoteka.hu oldalon működő platformokat mára átvették a civilek. Mi adjuk a szakmai háttérrel, az osztrák partner a felületet, a civilek a tartalmat. Annyiban eltér a hagyományos közgyűjteményi metódustól, hogy nem tartjuk meg a dokumentumokat, csak a digitális verziókat használjuk, amelyek térképre téve kereshetők. Így került fel most egy józsefvárosi rendőrkapitánynak az ostromról írt naplója, amely napi szinten rögzítette, mi történt annak a háznak a környékén, ahol lakott. De van olyan fotógyűjtemény is itt, amely a lebontott józsefvárosi házakat dokumentálja. Az önkéntesek elképesztően lelkesek, munkabírásuk óriási, ami becsatornázva a közgyűjteményi struktúrába csodákra képes.

MC: Azért az ön lelkesedése sem lebecsülendő. Hogyan került épp a Budapest Gyűjteménybe?

¶ Magyar-történelem szakon végeztem az ELTE-n, és bevallom, a nyomasztó légkörű nyolcvanas években fogalmam sem volt, mihez kezdjek. Az eszembe se jutott, hogy könyvtáros legyek, viszont imádtam csavarogni a városban, fényképezni, gyűjtöttem is a régi fotókat. Ez egybeesett azzal a rövid idővel, amikor a muzeológia elkezdett érdeklődni a fotográfia iránt, részt vettem egy ilyen táborban, ahol megismertem Kincses Károlyt, és amikor a Szabó Ervin Könyvtár fotótárába hívtak, logikus volt, hogy elfogadjam a felkérést.

MC: Hogyan lett a Budapest Gyűjtemény vezetője?

¶ Nagyon jól éreztem magam a fotótárban, de „rám parancsoltak” a kilencvenes évek elején, hogy legyek vezető, ekkor végeztem csak el a könyvtár szakot, ahol kiváló tanáraink voltak, például Ungváry Rudolf. Ekkor zajlott a könyvtár felújítása és bővítése, pezsgő időszak volt. Az osztályvezetői szinten érzem jól magam, itt még találkozok az ember olvasóval, könyvekkel, de a fejlesztésekre, döntésekre is rálátása van.

MC: *Ön is gyűjtő?*

¶ Valaha én is gyűjtöttem fotókat, de az érzés, hogy a digitális térben minden elérhetővé vált, még ha ez csak egy illúzió is, leépíti a birtoklás szenvedélyét.

MC: *Nem sajnálja, hogy nem jutott ideje tudományos munkára?*

¶ Számos bibliográfia, kiállítás, kötet összeállításában vettem részt szerkesztőként. Képszerkesztőként dolgoztam hosszabban a *Medvetánc*, a *Rubicon*, most pedig a *Budapest* folyóiratnál, hébe-hóba publikálok cikkeket. Könyvtárosként mégis elsősorban a tudományos munka segítségét és az érdeklődők kíváncsiságának kielégítését tartom a legfőbb feladatommá.

SÁNDOR TIBOR könyvtáros, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteménye osztályvezetője. Diplomáit az ELTE BTK magyar nyelv és irodalom–történelem szakán, majd a debreceni KLTE TTK informatikus könyvtáros képzésén szerezte. 1986 óta a Budapest Gyűjtemény munkatársa, előbb fotótárosként, 1992 óta pedig annak vezetőjeként dolgozik. Irányításával vagy szerkesztésében bibliográfiai, ikonográfiai, forrás- és hasonmás kiadványok, valamint tanulmánykötetek jelentek meg ki. Jelenleg könyvek, plakátok és kisnyomtatványok digitalizálását és publikálását szervezi különféle magyar és nemzetközi platformokon (*hungarican.hu*, *mandadb.hu*, *europæana.eu*). Önkéntesek bevonásával városrész-történeti webarchívumot működtet (*jozsefvaros.topoteka.hu*). A *Budapest* című havilap egyik szerkesztője. Várostörténeti, fotótörténeti és könyvtárszakmai cikkeket publikált, könyvtári képzéseket tart. Elnökségi tagja a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Helyismereti Szervezetének. Alapító tagja a Magyar Fotótörténeti Társaságnak.

A címlapon David Bowie
Victor Vasarely által tervezett
lemezborítója a holdraszállás évéből.

Vasarely Múzeum, Budapest.

Szilágyi Lenke felvétele